

PRILOG UPOZNAVANJU ULOGE A. T. BRLIĆA U REVOLUCIJI 1848.-49.

Vaso Bogdanov

U središtu izvornog materijala, koji se objavljuje u šesnaestoj knjizi Građe,¹ nalazi se ličnost mladog Andrije Torkvata Brlića. Ako se izuzme Tkalčeva brošura, Mažuranićeve Strijele i tri Topalovićeve pisma Strossmayeru a jedno Sukiću (što sve skupa iznosi četrdesetak stranica) — sav ostali prostor (236 od ukupno 276 strana) posvećen je Brliću, i to naročito njegovoj ulozi 1848/49.

Brlić je bio jedan od najmlađih, ali u isto vrijeme i ponajgorljivijih i ponaj-agilnijih predstavnika naših radikalnih demokrata Četrdesetosme. On je na osnovi svojih političkih shvaćanja i svoga držanja u godinama revolucije postao jedan od uglednih nosilaca hrvatskog demokratskog pokreta i odlučan pobornik revolucionarnog saveza između poljskog, talijanskog, mađarskog i južnoslavenskih naroda, protiv austro-ruske, evropske kontrarevolucije. Za karakter našeg narodnog pokreta veoma je značajna njegova revolucionarna djelatnost u drugoj etapi Četrdesetosme, i zato je našoj historiografiji mnogo stalo do toga, da se ta njegova politička aktivnost točno ispita, da se utvrde glavni utjecaji, pod kojima se ona razvijala, da se stvori jasna i pravilna slika o Brlićevoj četrdesetosmaškoj akciji.

Da li je ta uloga tako brojnim dokumentima rasvijetljena, historijski točno prikazana?

Sam Brlić u ovoj zbirci dokumenata govori o sebi veoma malo (svega dva članka i dvadesetak uglavnom kraćih pisama, od kojih samo tri imaju izvjesnog značenja), — a u sastavcima, pisanim poslije revolucije (poslije 1849) i netočno.

Prvi Brlićev članak »Kratka uspomena godine 1848 i 1849« pisan je poslije revolucije za Matičino »Kolo«, koje, međutim, nije ugledalo svijeta, tako da je Brlić ovaj svoj rad, a isto tako i članak »Nijemština i Slavjanstvo«, štampao kao zasebne otiske, koji su, ubrzo, bili zaplijenjeni i uništeni.

A. T. Brlić aktivno je sudjelovao u našem četrdesetosmaškom pokretu: kao naš izaslanik u Parizu, a jedno vrijeme i kao neka vrsta Jelačićeva srekretara, on je bio u veoma povoljnoj prilici da se neposredno upozna i s vanjskom i s unutarnjom politikom u doba revolucije. Održavajući neko vrijeme (po službenoj dužnosti) veze s ministrom bečke vlade barunom Kulmerom i s njenim višim funkcionerom Metelom Ožegovićem, nalazeći se u živom privatnom odnosu i sa Strossmayerom, Brlić je, s jedne strane, odlično, iz vlastitog iskustva poznao glavne nosioce hrvatske reakcije 1848/9, dok je s druge strane kao napredni publicista i demokrata bio tijesno povezan s našom ljevicom. Na taj način on je iz prve ruke saznavao za sva važnija, pa i zakulisna zbivanja i desne i lijeve politike, pa bi zato njegovo pisanje o četrdesetosmoj moglo biti od velikog značenja, — to više, jer je poznato, da je Brlić imao običaj da zabilježi svaki svoj važniji doživljaj pa i znatniji politički razgovor.

¹ Građa za povijest književnosti hrvatske. Knjiga 16. Uredio akademik Antun Barac. Izdanje Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti. Zagreb 1948., str. 276.

No iako su Brlićeve uspomene pisane neposredno poslije revolucije (u vrijeme, kada se je Brlić još izvrsno sjećao svih događaja i činjenica, i raspolagao masom bilježaka), — one ipak imaju obilježja svih onih memoara, što ih učesnici u revoluciji pišu mnogo kasnije, u sasvim promijenjenoj situaciji, sa ciljem, da bi se prešućivanjem, mijenjanjem, »uljepšavanjem« pa i falsificiranjem činjenica iz doba revolucije udovoljilo vlastitim interesima u novoj situaciji, — da bi se iskrivljavanjem uloge u pokretu pridonijelo jačanju i uspješnosti uloge, što je želi da igra nekadašnji učesnik revolucije u vrijeme, kada piše svoja sjećanja. (Tako su o revoluciji pisali kod nas mnogo kasnije Ljudevit Vukotinović, Đorđe Stratimirović i dr.)

To dotjerivanje historijskih činjenica, pa i svijesno iznošenje netočnosti o bliskoj prošlosti preotelo je u ovoj Brlićevoj radnji toliko maha, da ona gubi svaku vrijednost kao historijski dokumenat i svjedočanstvo o našem pokretu.

Najbitnija su u »Uspomeni« dva Brlićeva kriva, iz osnova izmijenjena stanovišta: 1. prema Jelačiću i njegovoj ulozi i 2. prema oktrojiranom ustavu. I prvo i drugo stanovište u potpunoj je suprotnosti ne samo sa stavom radikalno-demokratske ljevice, nego i s Brlićevim osvjedočenjem i držanjem u doba revolucije.

Brlićevi odnosi prema Jelačiću razvijali su se za vrijeme pokreta uglavnom ovako: isprva je i Brlić, poput mnogih drugih naših četrdesetosaša, vjerovao, i to dosta dugo, u Jelačićevu privrženost slavenstvu i slobodi. Još i neposredno poslije svog dolaska u Pariz, Brlić je iz uvjerenja prikazivao Jelačića kao privrženika demokracije, napretka i slobodounosti. U to doba, a naročito u vrijeme, dok kontra-revolucionarne snage u Austriji nisu bile potpuno prevagnule, — i Brlić je, poput ostalih radikalnih demokrata, znao povremeno vršiti na Jelačića jak utjecaj. (Posljednji put se je to dogodilo u vezi sa čuvenim Jelačićevim protivaustrijskim memorandumom iz travnja 1849. Brlića je naime bečka vlada optuživala ne samo zbog objavljivanja toga memoranduma, nego se je smatralo, da je Jelačić i sastavio memorandum pod direktnim Brlićevim utjecajem.)

Ali kada je izblize upoznao odnos Jelačićev prema Kulmeru, i kada se je osvjedočio, da Jelačić ne može i ne će da pristane uz narod i uz narodni pokret, nego da nastavlja svoje slijepo, vojničko služenje Austriji, — Brlić je definitivno bio prelomio štap nad Jelačićem, ne sumnjajući više u to, da je ban crnožuti reakcionar. Do tog uvjerenja bilo je došlo i radikalno demokratsko vodstvo našeg pokreta onog trenutka, kada je Jelačić otvoreno zaigrao svoju kontrarevolucionarnu ulogu u službi Austrije.

Poslije ugušene revolucije, iz retrospektive početkom pedesetih godina prošloga stoljeća, za naše radikalne demokrate još je jasnije izbijala sva mizernost Jelaćeeve uloge.

Aa baš u to vrijeme, pišući svoju »Kratku uspomenu« na četrdesetosmu, Brlić »mijenja mišljenje« o Jelačiću, uljepšava njegovu ulogu, pokušava čak da ga mjestimično i pravda, pa i rehabilitira.

Pored netočnih tvrdnja (str. 14) o istovremenosti Jelačićeva »izbora« i naime-novanja za bana, o tome kako ga je car imenovao »nastojanjem domorodaca« (a ti »domoroci« su zapravo bili mađarski magnati i njihov čovjek, barun Kulmer, glavni voda hrvatske kontrarevolucije), do krivog prikazivanja cilja i značenja Jelačićeva rata protiv Mađara (30, 33), Brlić se trudi da u prilog Jelačića neistinito prikaže čitav niz nesumnjivo utvrđenih činjenica. Navest ćemo samo neke od njih. Govoreći o Jelačićevim pregovorima za izmirenje s Mađarima koncem kolovoza, Brlić između ostalog tvrdi: »Najviše se je ban držao saborskih odluka...« (30). U stvari Jelačić se tu držao Kulmerovih tajnih direktiva, da pregovore vodi tako, da do izmirenja nikako ne dođe.

O Jelačićevu sramnom kontrarevolucionarnom vojevanju protiv revolucionarnog Beča u oktobru 1848 Brlić kaže: »Ban dakle dođe pred Beč, ne za pogazit slobodu, ne za ustanovit samovladarstvo i samosilje Metternichovaca...« (31).

Jelačićevu vojvodansku misiju s proljeća 1849 Brlić prikazuje s ovim bombastičnim i isto toliko neistinitim frazama: »Ban 24. travnja 1849... pođe Srblijima... na pomoć, da ih od pustajinskog mađarskog đenerala Percela oslobodi i s hrabrim narodnim đeneralom Knićaninom složen, srpsku Vojvodovinu od Mađarah otme.« (32) Uistinu pak Jelačić je po naređenju bečke vlade, kao njen izvršni organ došao u Vojvodinu, da definitivno uguši ustanak vojvodanskih Srba, da uništi sve tekovine oslobodilačke borbe, da vrati staro, predožujsko stanje i dovede do pune pobjede kontrarevoluciju.

Kad je, poslije svršenog rata, austrijska vlada prešla na otvoreno porobljavanje Hrvatske, — a Jelačić na sve to pokorno pristao, Brlić ga i tu pokušava opravdati, jer da ban i njegovi povjerenici sve to »*primit moradoše*«, jer se bečka vlada opirala svakoj federalističkoj ideji.

U drugoj etapi pokreta, a naročito od 4. III. 1849, kada je donesen oktrojirani ustav, pa sve do kraja revolucije, Brlić nije prestajao da poziva naše narode u borbu protiv Austrije baš i zbog toga, što je taj, po caru »darovani« ustav ukidao sva, i stara i nova prava i slobode naših naroda, što je degradirao Hrvatsku na običan Kronland, sprečavao ujedinjenje s Dalmacijom i Krajinom, Vojvodinu stvarno uništavao, a Granicu i dalje ostavljao pod vojničkom upravom.

Takvim najvećim zlom za naše narode smatrala je oktrojirani ustav i naša ljevica, i golema većina naših naroda, pružajući snažan i uspješan otpor protiv ovog nasilja, tako da kroz punih šest mjeseci poslije donošenja taj ustav nije mogao biti kod nas proglašen uprkos dva puta ponovljenoj zapovijedi Jelačićevoj, da se ima proglasiti. A malobrojni pristaše toga ustava, tako zvani »oktrojaši«, bili su javno žigosani kao najveći izdajice naroda i slobode.

A u »Kratkoj uspomeni godine 1848 i 1849« Brlić čak i ovaj oktrojirani ustav nastoji da pardonira i kao da ga, izdaleka, pokušava da preporuč! »Žalibože što ovaj ustav nije po narodih svečano primljen, da tako narav ugovora zadobije, kroz što bi car i narodi bili vezani na svoje dužnosti sprama sebi« — piše tu sad o oktrojiranom ustavu Brlić, pa nastavlja — »Ovaj ustav je dakle kog su Slavljani za sve svoje trudove od vlade dobili. U njem se toliko barem dostiže, da Slavjanstvo ne će moći više raskomadano i med Nijemce i Mađare razdijeljeno biti, neg da će skupa u carstvu ostati —« (33—34).

Otkud ta golema promjena u Brlićevu zauzimanju stava prema tako krupnim političkim i nacionalnim problemima, kakvi su bili Jelačićeva izdaja i nametnuti austrijski oktrojirani ustav?

Dva su glavna uzroka tome. Prvi treba tražiti u novoj političkoj situaciji, koja je izmijenila materijalni položaj Brlićev. Godine revolucije su i Brliću kao i mnogim drugim našim naprednim intelektualcima omogućile samostalnu egzistenciju, koja nije zavisila od protivnarodnih, tuđinačkih vlada. U to vrijeme brojni naši intelektualci političari mogli su uistinu da žive od služenja narodu — ili u novom, nezavisnom upravnom aparatu, ili, ponajviše, od publicističkog rada u narodnoj, demokratskoj štampi.

Brlić je, doduše, i u doba revolucije bivao u financijskim neprilikama, ali one nikad nisu bile tako teške ili nesavladljive, a da bi mogle dovesti u pitanje Brlićevo političko uvjerenje. (Kada mu je Kulmer kao hrvatskom izaslaniku u Parizu prestao

doznačivati novac, jer je bio nezadovoljan njegovim radom, Brlić je ostao vjeran svojim političkim pogledima i lako našao mogućnost da i bez Kulmerove potpore živi bilo u Parizu, bilo kod kuće; revolucionarni Brlić je tada mogao da računa i na materijalnu podršku jake, radikalno demokratske grupacije svojih istomišljenika u zemlji, i, u krajnjoj liniji, mogao se je uzdati u zaradu od svog publicističkog rada).

Zato je Brlić u to vrijeme postojanja nezavisnih hrvatskih vlasti, jake demokratske stranke i slobodne narodne štampe — mogao i u svojim člancima i u ostaloj političkoj aktivnosti dosljedno da ustraje uz svoja radikalno demokratska antiaustrijska i antijelačićevska shvaćanja. On tada nije materijalno, svojom egzistencijom zavisio od protivnarodne bečke vlade i njenih hrvatskih slugu, pa je zato mogao da razvija onako oštru, beskompromisnu borbu i protiv politike ministra Kulmera, i čitave austrijske vlade, i Jelačićeva sluganstva, zato je mogao onako oštro da istupa protiv carskog oktrojiranog ustava, unatoč tome, što je Strossmayer, tada dvorski kapelan u Beču, preporučivao prihvaćanje toga ustava.

Ali poslije potpune pobjede kontrarevolucije u Evropi i u Habsburškoj monarhiji uništena je samostalna hrvatska uprava, ugušena narodna demokratska štampa, a našim intelektualcima oduzeta mogućnost da žive od rada za narod.

U takvoj iz osnova izmijenjenoj situaciji sad već ne korespondira više slobodni, nezavisni publicista i političar Brlić na ravnoj nozi s dvorskim kapelanom Strossmayerom, — nego to sad bivši publicista (koji poslije zabrane »Slavenskoga Juga« u februaru 1850 nema više gdje da piše) i eksdiplomata postaje, da bi imao od čega da živi, namještenikom biskupa Strossmayera. Zato Brlićevo pisanje o oktrojiranom ustavu iz *toga vremena* (u »Kratkoj uspomeni«) odiše strossmayerovskim duhom, koji znači direktnu negaciju i Brlićeva shvaćanja i stava naših četrdesetosmaških radikalnih demokrata u tom pitanju.

U jaču, direktniju zavisnost došao je Brlić u ovako promijenjenim prilikama i prema Jelačiću. Ne samo zato, što je Brliću njegov novi odnos prema Strossmayeru nalagao, da uskladi svoje držanje prema banu sa biskupovim, nego i iz drugih razloga. Još sasvim mlad (tada, poslije revolucije, njemu je jedva dvadeset i četiri godine), sa stotinu vlastitih kombinacija i s bezbroj planova, što su ga njegovi prijatelji-mecene imali s njim, s jakom željom, da opet poživu u inozemstvu — Brlić je nastojao da ponovno pridobije Jelačićevu benevolenciju (Jelačić će mu stvarno i izlaziti ususret pa, između ostalog, omogućiti i boravak u inozemstvu od travnja do listopada 1850). Otuda je došlo do onog, naprijed pomenutog »uljepšavanja« Jelačićeve uloge u Brlićevim uspomenu na Četrdesetosmu.

Ali ni ove promjene, nastale u općoj situaciji i u Brlićevu položaju, ne mogu same da objasne svu onu golemu suprotnost, koja postoji između onoga, što je Brlić pisao i *radio* za trajanja četrdesetosmaškog pokreta, i onoga, što je, u svojoj uspomeni napisao poslije 1849. Na ovakav preokret presudno je djelovala još jedna okolnost.

Na početku 1848. Brlić je potpuno nepoznat, beznačajan mladić od dvadeset i dvije godine. Ali četrdesetosmaško revolucionarno gibanje zahvatit će ovog mladića snažno, pomoći će mu, da se za nevjerovatno kratko vrijeme uzdigne do takve visine naprednog, demokratskog političkog shvaćanja, koju je znao doseći veoma malen broj njegovih suvremenika. Tijesna njegova povezanost s evropskim revolucionarima (naročito Poljacima) u Parizu i poslije Pariza, njegova iskrena oduševljenost, privrženost i sraslost s evropskom revolucijom dala je Brliću takvu snagu, na osnovi koje je, sve do kraja pokreta, znao razvijati beskompromisnu revolucionarnu djelatnost, boriti se ustrajno za najnaprednije četrdesetosmaške koncepcije u Podunavlju. I sve dok je trajala revolucija, Brlića nitko nije mogao da pokoleba sa tog puta: ni Kulmerovo ministarstvo, ni Jelačićevo banstvo, ni Strossmayerovo oktvojaštvo, ni Gučetićev beamterski oportunitizam ...

A poslije ugušivanja revolucije Brlić se pokolebao, izgubio. Pokazalo se, da je čitavo značenje ovog mladog čovjeka dolazilo od revolucije, sve što je postao, postao je po revoluciji i u revoluciji, — bez nje i poslije nje on je ponovo pao u svoju raniju političku neznanost.

Brlićev članak »Nijemština i Slavjanstvo« koji se također preštampano u Akademijinoj zbirci četrdesetosmaških dokumenata, — ide u najslabije Brlićeve radove i ne sadrži ničeg, što bi bilo značajno za Brlića iz 1848/9. Pisan je naivno, neznački, i s takvim pogledima, od kojih su mnogi već i u ono vrijeme bili zastarjeli. Sva negativnost ovakvog pisanja dovoljno se vidi iz ovog Brlićeva rezoniranja o uzrocima neprijateljstva između Slavena i Nijemaca.

»A što je uzrok tolikog neprijateljstva med ova dva naroda? Što ino neg različnost značaja.

Psihologičko gledište dopušta nam pogled u Nijemca i Slavena. Onaj je posve drugog ustrojenja tjelesnog (koje se zove temperament) t. j. koleričko-flegmatičkog, a ovaj je drugog t. j. sangviničko-melankoličkog. Ovo je glavno i temeljno ustrojenje obadvojice, a to si je suprotno posve kao nebo i zemlja. U pojedincih je temperament taj razno promijenjen i izmiješan: ali onaj temeljni sklad ostaje jednako suprotivan kod Slavena i Nijemaca« (238).

No bez obzira na brojna idealistička shvaćanja, historijske netočnosti i krivo postavljanje i rješavanje problema — stanovište, što ga Brlić zastupa u ovom članku, znači oportunističko odstupanje od njegovih vlastitih političkih principa iz doba revolucije. Tu se sad za »glavnog neprijatelja narodnog našeg bića i izvornog našeg razvitka« proglašava — »njemački jezik«, a kao izlaz iz teškog stanja političke i nacionalne potlačenosti, u kome se naš narod našao poslije ugušene revolucije — Brlić predlaže neučenje (odnosno neznanje) njemačkoga jezika, a kultiviranje slavjanskog. Sve je to sušta suprotnost Brlićeve odlučne, radikalne, beskompromisne borbenosti iz 1848/9, te zapravo predstavlja napuštanje političke borbe i, prelaženje, po liniji manjeg otpora, na »kulturnu djelatnost«, koja u svakom slučaju znači kaptulaciju pred političkim tlačenjem tuđinske vlasti.

Ni ovaj Brlićev članak ne prikazuje dakle u pravom svijetlu njegov stav i njegove koncepcije iz doba revolucije.

Pisma A. T. Brlića Jelačiću, Kulmeru, Garašaninu i drugima² sadrže ova važna historijska svjedočanstva (koja su ujedno veoma karakteristična i za Brlićeve poglede i za njegovu aktivnost): da se u Hrvatskoj još i u travnju 1848. sa sigurnošću računalo na rat i sa Nijemcima, što znači s Austrijom. Dajući u svom pismu od 12. IV. 48. upute Ivanu Filipoviću, što treba da se radi, Brlić između ostalog piše: »3. Narodnu gardu svud i po selima čim prije organizirat, i duh naših načelah joj udahnut, da kad s Magjarima, Nemcima il s kimgod do šta dođe, uz nas pristane« (str. 92). Da su nosioci našeg narodnog pokreta odlučno bili na strani talijanske revolucije i protiv austrijskog rata u Italiji, svjedoči ovo mjesto iz istog Brlićeva pisma: »Zato veliki odpor i antipathiu prot ausmaršu u Italiju, koja *slobodu* oće, koju Bog svakom odredi, i koju zli ljudi joj oteše. Ovaj punkt mili Ivo! ovaj je najvažniji!« (str. 92.).

Iz pariškog pisma od 21. XII. 48. karakteristično je ovo mjesto koje govori o tome kako su mislili (naročito o Austriji, Rusiji i o banu) oni Srbi, s kojima je Brlić održavao veze u Parizu: »Od Srbaljah su dva ovd, tajnici srbske vlade M. i H. koji vele da ni za Austriju ni za Russiju med Srblijim simpatie nema, jer obe Slav-

² Svega 21 pismo, pisano 1848—50., str. 91—109.

janstvu slobodu ne dadu, neg absolutistički vladaju. Oni ovd govore da su Hrvati s Banom pali pod službu one austriske politike, koja šilje 1 narod prot drugom, ut 3a gaudeat« (95).

U pismima upućenim Garašaninu naročito su značajna Brlićeva rezoniranja o pomirenju s Mađarima: »Zato su i preuzeli poljski generali komandu kod Magjarah, da se ovi još do dana občene bune uzdrže. I u Beču i Pešti će se tad ope malo pognut bundžie. U ostalom isti glede Slavjanstva sad dobro misle.« (U pismu od 11. II. 49., str. 99.). »Ako imate, kao što nedvojim, priliku važnu reč u boju Slavo-magjarskom uložiti, molim da u obzir uzmete sledeću stalnu okolnost. General Dembinsky je zato išao u tabor Košutov, jer želi na dobrimi uveti rat magjarsko-slavjanski svršit. Ako indi rad perfidie austriske žele Srbliji ugovor praviti s' Magjarima — Dembinsky je osoba u tom poslu na našu službu stojeća. Dobio sam od Poljakah naloh istu stvar Banu objavit, al mislim, da mu je pogibelno pisati jer kamarila ga je okružila s ljudma svoje boje. Al ako dobiem od Vaše Dobrote poputbinu želim ić k njem i stanje stvarih mu objasneć glede shodnog koraka se š njim porazgovorit«. (U pismu od 17. II. 49., str. 100.). »Bivam s Pulskim, Telekiem i ostalim poslanicima magjarskim. Oni bi skloni bili miriti se. A kad kabinet Schwarzenberg Stadion s aristocraciom magjarskom se miri, zašt mi nebi š njima. Ja bi i u tom poslu korake učiniti mogao.« (U pismu od 25. II. 49., str. 102.).

Oba Brlićeva pisma Jelačiću poslije pokreta (jedno iz Bruxellesa, a drugo iz Londona 1850.) pisana su u duhu »Kratke uspomene«, te su suprotna Brlićevim pogledima iz doba revolucije. (Do ovih hvalospjeva Jelačiću došlo je ovdje iz onih istih razloga, o kojima je govoreno prilikom promjene Brlićeva suda o Jelačićevoj ulozi u »Uspomeni«).

Za pravilnu ocjenu A. T. Brlića od pisama, koja su njemu pisana, najznatnija su ona Gučetićeva, i to naročito s obzirom na važno pitanje: da li se je Brlić u doba revolucije nalazio pod Gučetićevim utjecajem ili nije?

Po nekim tvrdnjama, iznesenim u Predgovoru, činilo bi se, kao da je Gučetić izvršio presudan utjecaj na Brlića u dva najvažnija pitanja njegove politike, u pitanju njegova stava prema ratu s Mađarima i prema Austriji. I ne samo to, nego da je Gučetić čak i prednjačio Brliću u zauzimanju revolucionarnog stanovišta prema hrvatsko-mađarskim i hrvatsko-austrijskim odnosima. — Najpozitivnija i uistinu značajna četrdesetosmaška uloga Brlićeva bila je u tome, što se je on, u drugoj etapi pokreta, ne samo odlučno zalagao protiv hrvatsko-mađarskog ratovanja, nego je ujedno svim silama radio na stvaranju revolucionarnog saveza između Južnih Slavena, Mađara, Poljaka i Talijana u cilju zajedničke borbe protiv Austrije, protiv evropske kontrarevolucije. — Veoma je zanimljivo pitanje, pod kojim utjecajem je došlo do ove Brlićeve revolucionarne djelatnosti.

U Predgovoru se o tome govori ovako: »Brlić tada (početkom prosinca 1848., op. V. B.) nije još dijelio Gučetićevo mišljenje, da rat s Mađarima koristi samo Austriji, ali je nešto kasnije, na povratku iz Pariza, nastojao, u skladu s uputama dobivenim od pariške poljske emigracije, djelovati u tom smislu i na samog Jelačića, iako uzalud. Gučetić, koji je u jeseni 1848. boravio u Parizu, opskrbio je mladog Brlića preporučnim pismima, čime mu je pružio diplomatsko-propagandistički okvir za vršenje njegove misije u Parizu. Ova je misija, pod izravnim utjecajem Gučetića, ubrzo skrenula s baze austrofilске politike Jelačićeve« (11—12).

U stvari do Brlićeve promađarske i protiv austrijske *aktivnosti* nije došlo pod Gučetićevim utjecajem. Naprotiv: Brlićevo zalaganje za pomirenje i savez s Mađarima a za borbu protiv Austrije ne samo da nema ništa zajedničko s Gučetićevim koncepcijama, nego se nalazi u suštaj protivnosti s njegovim shvaćanjem.

Činjenica je, da je Gučetić iskreno i strasno mrzio Schwarzenbergovu austrijsku vladu i da je ispravno osudio Jelačićevo ratovanje protiv Mađarske. Ali čitav Gučetićev stav prema Austriji s jedne i Mađarskoj s druge strane sveo se je na izražavanje svojih antipatija prema prvoj i simpatija prema drugoj — u privatnim, povjerljivim pismima. Gučetićevo držanje u tim pitanjima bilo je dakle apstraktno, pasivno mudrovanje. Učiniti nešto protiv te austrijske vlade ili poduzeti neku akciju za obustavljanje hrvatsko-mađarskog rata — Gučetiću ne samo da nije padalo na pamet, nego je svaku takvu političku aktivnost odlučno osuđivao i žigosao kao nevjeru prema caru, kao nedopustivu ilegalnu djelatnost, kao stvar nečasnu i nepoštenu. U svojoj beamterskoj strašljivosti i u svom malograđanskom oportunizmu on je naročito svog mladog prijatelja Brlića odvrćao od svakog takvog rada, preporučujući mu da je bolje moliti se bogu, nego voditi ovakvu ubitačnu politiku.

Evo, prvo, kako je osuđivao Brlićevo zalaganje za oružani otpor i za odlučnu borbu Hrvata protiv Austrije:

»Nemote vi meni odgovorit »privarićemo mi njih«... erbo *nečete*, i erbo već nemožete nego kroz izdajstvo — a to ni ja, ni vi hčēt nemožete. *Eo ventum est* (dotle je došlo)... da je u samomu raspadnutju Austriæ uzdanje. — A to niti mogu nitti hoću želit... *Rat!!* alli rat može bit za socialne stvari dobar — za *narodne* slavjanske — za *liberalne* nigda — grobče bitti svake slobode — a najveće svjeh jugoslavjanskieh ufagna... Ah! wenn ich könnte unsere auf Unerfahrenheit und Mangel an *Weltkenntniss* gegründete jugendliche Zuversicht etwas dämpfen... (Ah! Kad bih mogao malo prigušiti ono naše mladenačko pouzdanje, koje se osniva na neiskustvu i nedostatnom poznavanju svijeta). Alli ste u ovome vi unbelehrbar (nepoučljiv). Je da bog da da die Pariser Luft vas malo po malo obrati...« (U prvom pismu, upućenom Brliću u Pariz, bez datuma, prosinac 1848., str. 48; sve podcrtano u originalu).

»Vi govorite o oslobođenju Slavena Turske... govorite mi o snažnom i odlučnom izražavanju naše volje... za budućnost... Ja nipošto ne sumnjam u ideje i u namjere... imam i dovoljno fantazije da shvatim sve to... ali što se tiče njihova ostvarenja — s obzirom na uvjete, koje smo mi stvorili... dopustite, plemeniti moj prijatelju, *samo da uzdahnem i samo da se nasmijem*. —« (U pismu od 19. I. 1849., str. 56, sve podcrtano u francuskom originalu). »Ja Vas na koljenima preklinjem, nemajmo vojnih iluzija. — Imajte, zaklinjem vas, malo povjerenja u moj takt i u moje dugo iskustvo! — Prije svega, naravno, ja kao službenik, koji je položio zakletvu, ne bih nikad mogao odobriti oružani otpor, niti mu se pridružiti na bilo koji način... Ali osim toga, ako hipotetički pretpostavimo jedan kriminalan otpor, ja vam se kunem, mi bismo podlegli... Da ne pominjem druge stvari, sjetite se (a Strossmayer vam o tome govori u posljednjem pismu), da smo mi bili preslabi čak i protiv samih Mađara... predstavite nas protiv crnožute vojske — ... Nas, kažem, bez novaca, bez saveznika (Turci i Rusi bit će protiv nas, za ime božije ne pravimo sebi iluzija), a razjedinjene među sobom na deset različitih težnja, na deset religija, na deset različitih stupnjeva civilizacije, na deset različitih historija... i pomiješane sa deset puta po deset različitih nacija!... Ne varajte se, vojska od 100.000 ljudi, kojom može ban raspolagati... On će njome raspolagati, samo utoliko, ukoliko oстане više ili manje crnožuta... sve ostalo su iluzije. Narodni ustanak bi se, pravo rečeno, mogao možda organizirati, ali budite sigurni, da bi on propao poslije mnogo uzalud prolivene krvi, kao što propadaju svi narodni ustanci naših dana...« (U pismu od 31. I. 1849. str. 60—61, sve podcrtano u franc. originalu). »Jao, dragi prijatelju, na svaki način je prekasno — mi ne ćemo više ništa učiniti ni s pomoću bune ni s pomoću opozicije!... Ako bi nas rebelstvo trebalo hiljadu puta da spasi, — ja ću uvijek vikati — nemojmo ga se laćati — po savjesti i po osvjedočenju, ali sada ja sam ubijeden, da bi se otvoreni otpor svršio našom potpunom propašću... Ali naše mase nemaju nikakve inteligencije, nikakvog građanskog ni političkog instinkta. —« (U pismu od 15. II. 1849., str. 66, sve podcrtano u francuskom originalu).

Pišući o tome, što treba činiti, da bi se spasili J. Slaveni, on u svom pismu od 22. II 1849. prije svega ističe: »I-vo *Ni u čemu* ne silaziti s terena zakonitosti« (str. 70, podcrtano u franc. originalu), — a u istom pismu, u desetoj točki, on između ostalog preporučuje: »Biti *politički* vjeran — veoma vjeran dinastiji — ... Ali shvatiti, da je ta vjernost *politička* — a ne *sentimentalna* i *viteška*«. (str. 71, sve podcrtano u franc. originalu) »... Budite svakako osvjedočeni... Vlade su sada mnogo jače od narodâ... usprkos svemu, diploma-

cija je još jača od bataljona* ... (U pismu od 4. III. 1849, str. 77, sve podcrtano u franc. originalu). »U tebe se još nešto uzdam, ako uzumieš — nigda se ne odjelit od legalnih — i loyalnih sredstva...« (U pismu bez datuma iz 1849., str. 87.)

Kada i u čemu se je razlikovao Brlićev stav prema Mađarima od Gučetićeve držanja u ovom pitanju? Gučetić je slabo poznao hrvatske i srpske prilike, a u prošlost Hrvatske iz predrevolucionog doba bio je sasvim neupućen. To naročito dolazi do izražaja u njegovim krivim predodžbama o hrvatsko-mađarskim odnosima prije 1848. i u ocjeni onog položaja, u kome su se tada slavenski narodi nalazili u Ugarskoj, pod krunom sv. Stjepana. Njega je zavela aritmetika, pa je vjerovao da bi se Ugarska, zato jer u njoj ima više slavenskog stanovništva nego mađarskog, kad-tad bila morala pretvoriti u slavensku državu. Gučetić nije dovoljno uzimao u obzir ono klasno, nacionalno, političko i kulturno ugnjetavanje, koje je decenijima prije četrdesetosme vršeno sa strane mađarskoga plemstva nad nemađarskim narodima Ugarske, naročito nad Srbima, Slovcima i Rumunjima; on nije pravilno ocjenjivao značenje one dugotrajne i teške borbe protiv nastojanja za nasilnim mađariziranjem Hrvatske. Gučetić ne uviđa, da je težak položaj Slavena u Ugarskoj proizlazio baš i iz brojčanog odnosa između nemađarskih naroda i Mađara. Slavena i Rumunja bilo je u Ugarskoj daleko više, nego Mađara, ali većinu kod nemađarskih naroda sačinjavao je običan puk (Srbi, Slovaci i Rumunji gotovo i nemaju plemića, a hrvatsko plemstvo je neznatno), — dok je mađarsko plemstvo prema plemstvu ostalih naroda bilo i brojčano, i ekonomski, i politički najjače. Na taj način u feudalnoj Ugarskoj je došlo do tijesnog spajanja, do identificiranja između vladajuće klase i vladajuće nacije. Jer Mađari su mogli svoj nacionalni vladavinski položaj izvojevati i održati u Ugarskoj samo tako, ako istovremeno održe i vladavinski klasni položaj mađarskog plemstva, dok je, s druge strane, svoje vladajuće klasne pozicije mađarsko plemstvo moglo najuspješnije da brani održavanjem vladajućeg položaja mađarske nacije. Stvoriti dakle od mnogonacionalne Ugarske mađarsku nacionalnu državu (na čemu je decenijima radilo Kossuthovo srednje plemstvo), pa i održati je kao takvu, — moglo se je postići samo na taj način, ako se sačuva privilegirani feudalni položaj mađarskog plemstva, ako se održi klasni vladavinski monopol plemstva.

U takvom stanju stvari demokratizacija Ugarske, davanje nacionalnih, političkih i socijalnih prava širokim masama stanovništva — značilo je pa je i moralo značiti ne samo obaranje monopolizirane vladavine feudalne klase, nego i rušenje mađarske vladajuće nacije, pretvaranje Ugarske od nacionalno mađarske države u zajednicu ravnopravnih naroda, — ili raspad te Ugarske. Jer davanje svih demokratskih prava stanovništvu Ugarske dovelo bi u njenom političkom životu do većine *puk*, koji je bio u golemoj svojoj većini slavenski i rumunjski, a ta pučka, nemađarska većina, čim bi postala političkim faktorom, morala bi dokrajčiti i klasni i nacionalni vladajući položaj Mađara u Ugarskoj.

Otuda su pobornici i nosioci velike mađarske nacionalne države (na čitavom teritoriju Ugarske, koji je obuhvaćao i Hrvatsku i srpske, slovačke i rumunjske krajeve) morali da budu i najodlučniji protivnici toga, da nemađarski narodi dođu do svojih nacionalnih, demokratskih prava, — jer je Ugarska kao nacionalna mađarska država mogla egzistirati samo dotle, dokle su ti narodi bili obespravljeni. Otuda su one iste mađarske stranke, koje su se borile za mađarska nacionalna prava, morale u isto vrijeme da vode najbezobzirniju politiku nacionalnog ugnjetavanja slavenskih i svih ostalih nemađarskih naroda Ugarske. (Takav je, na primjer, bio

* Hoću reći od bataljona bilo kojeg pobunjenog naroda.

slučaj s Kossuthovom liberalnom strankom u predrevoluciono doba i za vrijeme Četrdesetosme). I to ne zato, što bi vođe ili pristaše tih stranaka bili neki zli ili zlonamjerni ljudi, nego zato, što se je mađarstvo države, što se njen mađarski nacionalni karakter mogao spasiti i očuvati samo tako, ako se slavenski i drugi narodi održe u nacionalnoj potlačenosti i obespravljenosti.

Otuda je obilježje mađarske politike bilo gotovo po pravilu u ovome: oslanjati se i na dinastiju, i na drugu, njemačku vladajuću naciju u Monarhiji (koja se nalazila u sličnom položaju, jer je i njemačko stanovništvo Austrije bilo u manjini prema nenjemačkim narodima države) s glavnim ciljem, da se ovako ujedinjenim silama osigura porobljavanje nemađarskih naroda Ugarske.³ (Sasvim rijedak izuzetak čini Kossuthova vlada u drugoj etapi Četrdesetosme, od listopada do potkraj pokreta). To je tako bilo i prije i poslije četrdesetosmaške revolucije: otkad su počeli prvi pokušaji formiranja nacionalne mađarske države na mnogonacionalnom teritoriju Ugarske prvih decenija devetnaestog stoljeća, pa sve do propasti te velike Mađarske 1918.

Živeći kroz dugi niz decenija izvan uže Hrvatske i u tuđini, odvojen od svoga naroda, Gučetić nije imao prilike da osjeti, da iskusí pa ni da upozna svu neminovnost ranijih sukoba između slavenskih naroda i mađarske vladajuće nacije u sklopu Ugarske, pa ju je zato idealizirao, ocjenjujući pogrešno i slavensko-mađarske odnose i mogućnost njihova mirnog razvoja u toj staroj Ugarskoj.

Iz tih razloga je uglavnom Gučetić bio protiv hrvatske borbe s Mađarima u prvoj etapi pokreta, protiv kidanja ovisnosti Hrvatske prema Ugarskoj, za ostajanje hrvatskih zemalja pod krunom sv. Stjepana.

Nasuprot tome — u toj prvoj etapi revolucije, kada se Mađarska nalazila još na terenu legalnosti i lojalnosti prema Austriji i kad je mađarska plemićka vlada nastupala ugnjetački prema svojim revolucionarima i prema slavenskim i ostalim nemađarskim narodima, — Brlić je bio odlučno za oslobodilačku borbu protiv te Mađarske.

Brlićevo neslaganje s Gučetićem u zauzimanju stava prema Mađarima nastalo je dakle još u prvoj etapi, a sastojalo se u tome, što je Brlić bio *tada* za borbu s tadašnjom Mađarskom, a Gučetić protiv.

Da to njihovo neslaganje datira iz toga razdoblja i da je Gučetić *tada* zauzimao takvo stanovište, o tome svjedoči i ono mjesto iz Topalovićeva pisma od 8. VII. 48., gdje govori o pogledima Gučetića, s kojim se je sastao prvih dana srpnja u Dresdenu: »Istu ovu ideu od pomirenja s Magjarima i spojenja naših međusobnih interesah priporučuje i gor spomenuti savjetnik (Gučetić, op. V. B.), ne čoviek već dragi kamen u kruni našeg jugoslavja« (str. 178).

Kasnije, u drugoj etapi revolucije, poslije izbijanja austro-mađarskog rata, Gučetić je osuđivao Kossuthovu borbu protiv Austrije, a Brlić se tom borbom oduševljavao. Za pomirenje i savez južnoslavenskih naroda s *takvom, tadašnjom*, protiv-austrijskom Mađarskom Brlić je radio svim svojim silama, a Gučetić je naše pomirenje i savez s Mađarima u *to vrijeme* najodlučnije osuđivao.

»Ja ubrajam u nezakovitosti ideju, da se *sada* učini Separatfrieden (separatni mir) sa Mađarima... Sada, kad hrvatsko-slavonska vojska ne *postoji* (gdje bi ona bila?), nema ničeg drugog do carskoga rata — i vi ne biste mogli da sklopite mir s Mađarima osim u obliku *dezertiranja* ili *izdaje*, a to ne samo da bi u moralnom smislu bilo *zlo* nego bi se

³ Vidi dokumentarni materijal o tome u mojoj knjizi: »Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49«. Djela Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 59, Zagreb, 1949. Poglavlje: Krupna društveno politička protuslovlja mađarskog nacionalnog pokreta od 1790—1848., str. 19—36.

okrenulo protiv Vas, budite u to sasvim uvjereni.« (U pismu od 24. II. 1849., str. 73—74: sve podcrtano u franc. originalu).

»Dokle Mađari nosu oružje protiv našim zakonitim kraljom... Oni moraju bit naši neprijatelj, erbo smo mi zakoniti i verni podanni (Unterthanen) lotringske dinastie... Ali kako tega nebude kako oni illi pokoreni illi razvidjeni budu našega kralja uznati, i naša prava ne škoditi... tad se mi odmah imamo, činimise, spomenuti da je sveta krunna i naša krunna, alli da je već naša neg njihova *svagda* u istoriji bila, i da tako ako nebudemo oběsni i u napred *mora* bitti.« (U pismu od 27. IV. 49., str. 82).

»S'bogom — sad je perva da naša (Austrianska) vojska — opet Ungariu osvoj... inter arma silent... Pišimi.« (U istom pismu, str. 85). — »— Boj u Mađarskom imase vojevat, kako poslušni *carski* vojaci. Tu sad narodnost ništa je... Ona se na drugom polju ima satvorit — Gradianskiem duhom, gradjanskiem umom, gradjanskiem sarzom, gradjanskiem dëlovanjem. — U svemu i svegda... Samo pravo dobro koje se može još učiniti — je u korist *Jezika*...« (U pismu bez datuma iz 1849., str. 87—88).

Još jedno glavno sadržajno obilježje Gučetićevih listova nedvojbeno svjedoči o tome, da se Brlić u doba revolucije nije nalazio pod njegovim utjecajem.

Ono, što je u tim Gučetićevim pismima najbitnije, ono što čini njihovu srž i njihovu ideju vodilju, to je propovijedanje (i to prilično dosadno, fratarsko propovijedanje, s mnogo ponavljanja) katoličkog pogleda na svijet, propagiranja katoličke crkve i misli kao jedinospasavajuće i za naš narod i za slavenstvo i za čovječanstvo uopće.

»*Crkva i narodnosti*... to su jedine poluge novoga doba — jedine ideje koje imaju budućnosti —« (u pismu na francuskom od 27. IV. 49., str. 84. Podcrtano u originalu). »— Brinise od cerkvi — ostavi politiku proprie dictam kako sam je i ja isti ostavio, po cerkvi se može još slavjanstvu učinit samo ono dobro koje nije ištečeno bilo — po našom krivni, u perfidiem dušmana našieh — Od temu samse dosta, dosta bavio poslednjih vremena — i može bit da ču *dosta* moč dobra po temu putu učinit — po temu putu, koji se neboj nii haderera, ni mitkova. — Prosti dati ovako rečem, alli nemomi (sic) budalit od Petrogradul! U Rimu i u Parizu, novci i popovi (duhovnici — klerus) još mogu sami za sad dobra upliva imati na naš jadni jadni (sic) narod. — Jaču settembra opet biti u Draždanim i vele bi mi drago bilo da se samlom možeš za koji dan sastat. Tu bismose *dosta* od moralno-cerkovniem stvarima našega naroda izrazgovarali — a mogobiti i ukazat da za dobre i velike stvari od cerkve i pravoga kerstianskog *prosvetjenja* novaca — će bitti. Drugosu za sad sve lakardie.« (U pismu od 31. VII. 49., str. 89. Sve podcrtano u originalu). »Ne pertimose za sad u niednu politiku. — Ele smo ukazali, da to još nije za nas, dassé mi u to još ne razumijemo. Quærite primum regnum dei, et haec omnia adduntur vobis. a regnum Dei — owsem pravoga katoličkoga naboženstva, quod primum est, sastoje u *dobrom* izobraženosti — i nezavisimosti *Uma i čudi* (Verstand und Character), koje proizlazu od pravoga naboženstva i od prave izobraženosti... Ostavite za sad svu politiku — »zavrečite u kosti« — jezik, cerkvu — a sredstva k tomu Elephantismo (?) Antagonisam, katoličko družtvo, rimsko-zapadna izobraženost i zajemnost slavjanska — ... Ja svegh poslujem o cerkovnom družtvu i nadamse stanovito, daču ti do skoro moč reči — Hajde u Pariz. Ja se snažim i uffam doprjeti da se *Sav* početak — organizavni i pjenezni — u našega verloga Biskupa Strossmayera i tvoje ruke postavić. »Pravo ti kažem, ja i da u *Boga* ne *vjerujem* svegh bi vam viko: »Samo veliko i osvietlieno katoličismo može nam dobra učiniti...« (U pismu od 11. XII. 49., str. 213, 215; sve podcrtano u originalu).

Tako se i kasnije (i poslije 1849.) još u čitavom nizu Gučetićevih pisama propagira »idee *religieuse nationale*« (»*Vjerska* nacionalna ideja«) i »vjera, dobra rimsko katolička« (Vidi pisma od 24. V. i 21. VIII. 1850., 27. I. 1851. i dr.). »U sva vremena *propter conscientiam*, ali nadasve u naše dane crkva je jedina od koje se nečem može nadati, a naročito za narode, kojima je oduzeto njihovo mjesto pod suncem.« »Deržimo se cerkve ona sama može još naš biedni narod očistit, obranit, uzvisit. Ovako bi ja mislio, da ni u *Boga* nebi vjerovao. Samo filosofični.« (U pismu od 18. V. 1852.. str. 227, 228.). A da Gučetić nije ovako pisao samo onda, kad se je radilo o spasavanju grijesne duše mladoga Brlića, koji je bio sklon mnogim revolucionarno- demokratskim zastranjenjima, — nego da je takav katolički pogled na svijet bilo Gučetićevo pravo osvjedočenje, vidi se po pismima, što ih je upućivao i Strossmayeru. Evo kako

o tom referira sam Strossmayer u svom pismu od 7. VIII. 49. Brliću: »Dobiv toli žuđeno pismo od našeg vele cienjenog priatelja (Gučetića, op. V. B.) odmah vam pišem, i vaše vam pismo šaljem. Krasno u mom pismu umstvuje naš priatelj, da za sad barem na političkom polju mnogo se činit neda, da smo plahoštjom, nezrieloštjom našom a ja mislim i vieštım vragoliam naših nepriateljah dotle došli, da se sad već ne više o tom radi, kako bi sgradu srieče i budućnosti naše sagradili il od poraza spasili, jer joj više ni glasa ni traga neima; već kako bi barem temelj od propasti oteli, na kom potomstvo naše srieću si i blagostanje zidat ima. Temelj taj jest: pravo kerstjansko i narodno odhranjivanje pučko, sriedstvom Cerkve, kano na to od Boga i odkupitelja našeg opredieljene, i ako se tog posla svojski lati od istog milostju i svemogućım uplivom svojim podpomagane. U kolo za pravo kerstjansko narodno odhranjivanje skerbecių se, imaju ne samo sviešteneci, nego i serdačni svietovnjaci stupiti. . . Govori naš prijatelj također liepo o društvu kerstjansko-kat. koje bi se imalo u tu sverhu kod nas ostroit. . . Govori grof, da bi mu verlo drago bilo, da se dojdüceg mieseca Mato, vi, i ja u Draždžjani sastanemo, ter o tom sdruženju i pročaja i pročaja porazgovorimo, materialna sriedstva veli da su mu u ruci« (str. 153).

Od sve te religioznosti, od sveg tog propagiranja katoličkog pogleda na svijet, odricanja politike u cilju isključivog služenja crkvi — u čitavoj Brlićevoj aktivnosti 1848—49. nema nigdje nikakvoga traga.

Nema nikakve sumnje, da je Brlić od samog početka prepiske pa sve do kraja pokreta radio baš suprotno od onoga, što mu je savjetovao Gučetić. To se iz navedenih stavaka Gučetićevih pisama jasno vidi naročito s obzirom na Brlićevo držanje u pitanju rata s Mađarima i u pitanju borbe protiv Austrije. Gučetić svim silama nastoji da odbije Brlića od svake revolucionarne djelatnosti, da ga uvjeri kako je otvorena, oružana borba protiv Austrije ubitačna, bezizgledna i besmislena, a pomirenje s Mađarima ilegalno i nemoguće, — a Brlić za sve to vrijeme radi na pripremanju revolucionarnog saveza podunavskih naroda i prethodnog pomirenja Južnih Slavena s Mađarima, on se sav zalaže za vodenje otvorene, revolucionarne borbe protiv Austrije i njene kontrarevolucije.⁴

Prema tome je u osnovi kriva tvrdnja predgovora, da je Brlićev stav prema Mađarima i prema Austriji bio pod utjecajem Gučetića, — nego je naprotiv Brlić i svoju promađarsku i antiaustrijsku politiku vodio na takvim principima i takvim metodama, koje su bile u potpunoj suprotnosti s Gučetićevim shvaćanjima i nastojanjima.

Stavljati Brlića, koji je, sav obuzet revolucijom i prožet njenim načinom mišljenja. kiptio od revolucionarnih planova i vršio bezbrojne napore oko pokušaja njihovih ostvarenja, — takvog Brlića stavljati pod utjecaj jednog malograđanskog oportuniste, koji odbija i samu pomisao na bilo kakvu opozicionu političku djelatnost u strahu za svoj činovnički položaj i plaću, — i koji usred revolucije poziva na održavanje stroge zakonitosti, lojalnosti i vjernosti i propovijeda političku pasivnost, nepružanje otpora i predavanje narodne sudbine u božje ruke, — to je historijski netočno isto toliko, koliko je štetno za rasvjetljivanje Brlićeve uloge u revoluciji.

Jedina vrijednost Gučetićevih pisama za upoznavanje Brlićeve uloge i njegovih koncepcija nalazi se zapravo u tome, da tu, posredno, dolaze do izražaja Brlićeve ideje, njegova politička shvaćanja i planovi (pomirenje i savez s Mađarima, rat protiv Austrije itd.); pobijajući odlučno svaku revolucionarniju Brlićevu misao,

⁴ O Brlićevoj aktivnosti u drugoj etapi pokreta vidi moju navedenu knjigu »Društvene i političke borbe...«, pogl. »Za pomirenje i savez s Mađarima u cilju zajedničke borbe protiv Austrije«, str. 310—325.

Gučetić nam donekle reproducira sadržaj onoga, što je Brlić njemu pisao u pismima, za koja ne znamo, da li su sačuvana.

Da li se u ostalim listovima, koji se objavljuju u ovoj Gradi a koje su Brliću pisali Strossmayer, Mato Topalović i Matija Mesić, objašnjava revolucionarna uloga Brlićeva u godinama 1848-49.?

Autorima tih pisama bila je tuđa i revolucija i Brlićeva revolucionarna djelatnost, koju oni nisu mogli ni da shvate ni da je prikažu, ni da utječu na nju pomažući je. Ni jedan od njih nije bio povezan s Brlićem na liniji njegova četrdesetosmaškog političkog rada, oni ne sudjeluju u tom radu, nisu mu suborci, koji izbliza prate, podupiru, tumače njegovu borbu protiv Austrije i protiv evropske kontrarevolucije. Jedni od njih nastavljaju da mu pišu i poslije ožujka Četrdesetosme, jer su ranije, u predrevoluciono doba održavali s njim prijateljske veze (Topalović, Mesić), drugi zato, jer žele preko njega da ostvare neke svoje lične, privatne ciljeve (Strossmayer, da mu Brlić pomogne kod Jelačića u stvari postavljanja za biskupa).

No iako nema u njima znatnih direktnih podataka, na osnovi kojih bi se politički lik mladoga Brlića dao bolje fiksirati, — ova pisma zajedno s Gučetićevima sadrže jedno posredno svjedočanstvo o držanju ovog našeg radikalnog demokrate. Uprkos tome, što ga je gotovo svaki od ovih njegovih prijatelja odvratio, odbijao od revolucije i od svake borbene, napredne političke aktivnosti, on je ipak, do kraja pokreta, čvrsto ostao na svojoj liniji. Njegovo revolucionarno osvjedočenje, njegova ljubav i privrženost revoluciji i vjera u nju bila je jača od svih brojnih i upornih protivnih utjecaja.

R É S U M É

A l'occasion de la publication de deux articles et d'une partie considérable de la correspondance d'A. T. Brlić dans le XVIe fascicule de *Grada za povijest književnosti hrvatske* (Matériaux pour l'histoire de la littérature croate), l'auteur traite deux questions, importantes pour l'appréciation de l'activité de Brlić dans le mouvement croate de 1848-49. Il dit que les articles mentionnés ci-dessus, écrits après la révolution, en 1850, ne présentent pas sous leur vrai jour les idées de Brlić et son rôle dans la révolution. Il explique pourquoi, après 1849, un changement s'est opéré en lui; ensuite il prouve comment, contrairement à ce qui est affirmé dans l'avant-propos de l'édition de sa correspondance, les conceptions politiques et l'activité de Brlić étaient en complète opposition avec celles de Lukša Gučetić, dont les lettres occupent une place capitale dans l'édition de la correspondance de Brlić.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA II

1 9 4 9

BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

I Z D A J E

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

Z A G R E B

Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske

Za nakladnika Dr. *Edo Musić*

Naklada 3.500 primjeraka

26 štampanih araka

Tiskanje dovršeno 8. I. 1950

u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske

Zagreb, Frankopanska 26

45137